

Namų užpuolimai XVIII amžiaus Vilniuje – bajorų nusikaltimas miesto erdvėje

Domininkas Burba

Lietuvos edukologijos universitetas, Humanitarinio ugdymo fakultetas, Lietuvos istorijos katedra,
T. Ševčenkos g. 31, Vilnius,
el. p. domininkasb@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje tyrinėjamas kone kiekvienais metais fiksuojamas smurtinis nusikaltimas Vilniuje – organizuotas namų užpuolimas – tipinis nusikaltimas XVIII a. luominėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje. Tai nusikaltimas asmens sveikatai, gyvybei ir nuosavybei. Nagrinėjama, kaip tokio pobūdžio nusikaltimai buvo apibrėžiami to meto teisės normose, užpuolimų statistika ir priežastys, legalumo („teisingumo atkūrimo“ jėga) klausimas, objektai, socialinė ieškovų ir atsakovų padėtis, smurto laipsnis, bausmės už šio tipo nusikaltimus.

Esminiai žodžiai: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Vilnius, bajorai, teismai, nusikaltimai, namai, dvareliai.

Abstract. The article sets out to analyze organized home invasions – a rare, yet nearly annually recorded, violent crime in Vilnius. This crime included offences against a person’s health, life and property. The article investigates the content of the legal norms of that time on the crimes of this type; it analyzes the statistics and motives of home invasions and addresses the issue of lawfulness (‘restoration of justice’ by force), objects, the social situation of plaintiffs and defendants, the degree of violence as well as the sentences imposed for the crimes of this type.

Keywords: Grand Duchy of Lithuania, Vilnius, nobility, courts, crimes, houses, manor houses.

Įvadas

XVIII a. Vilniaus pavieto pilies, žemės ir kituose teismuose randama nemažai informacijos apie bajorų buvimą Vilniuje. Nors dauguma bajorų gyveno savo valdose kaimo

vietovėse, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje jie turėjo nemažai interesų. Čia vykdavo seimeliai, Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas ir kiti teismai, bajorai ir dvasininkai sprendavo, derindavo savo politinius, ekonominius, finansinius ir asmeninius klausimus. Vilnius buvo ir šalies religinio gyvenimo centras. Darbai, paremti išlikusiais ekonominiais ir finansiniais dokumentais, privačia korespondencija, memuaristika ir kitais šaltiniais, iš dalies nušviečia bajorų gyvenimo ir apsisostojimo peripetijas LDK sostinėje¹. Susibūrimo vietose nebuvo reti ir bajorų, dvasininkų, vienuolių smurtiniai nusikaltimai. Šio straipsnio objektu tapo namų užpuolimo nusikaltimas, apie kurį teisės istorijos moksle žinoma išties mažai.

Miesto namų užpuolimai, kaip ir valdų antpuoliai, – specifiniai LDK epochos nusikaltimai. Tyrinėjimų apie valdų antpuolius Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje lietuvių istoriografijoje nėra daug², tačiau apie analogiškus nusikaltimus miesto erdvėje – atskirų namų užpuolimus – išvis beveik nėra šyta. Praeitais nusikalstamumo tyrimams skirtuose darbuose ši nusikaltimų rūšis atskirai neapibūdinama. Jų neišskyrė Lietuvos Statutą tyrę teisės istorikai Joanikijus Malinovskis (*Иоанникий Алексеевич Малиновский*)³ ir juo daugiausia sekęs Stasys Vansevičius⁴. Šis nusikaltimas nėra išskiriamas ir kitų šalių nusikalstamumo istorijos darbuose. Jo neišskyrė miestiečių ir bajorų nusikaltimus tyręs Lenkijos istorikas Marcinas Kamleras (*Marcin Kamler*)⁵, Gdanskio miestiečių nusikalstamumą nagrinėjęs Dariusas Kačioras (*Dariusz Kaczor*)⁶, nusikaltimus ir bausmes Maskvoje studijavęs Vokietijos istorikas Christofas Šmitas (*Christoph Schmidt*)⁷. Apie tokio tipo nusikaltimus nėra rašoma Džimo Šarpo (*Jim Sharpe*) darbe apie Esekso grafystės

¹ BURBA, Domininkas. Bajorų gyvenimo peripetijos XVIII amžiaus vidurio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje pagal Vilniaus kanauninko Jono Domyko Lopacinskio asmeninę korespondenciją. *Istorija*, 2015, t. 97, Nr. 1, p. 26–46; BURBA, Domininkas. Bajorų interesai XVIII amžiaus Vilniuje, privačios korespondencijos duomenimis. Iš: *XVIII amžiaus studijos. LDK: tarp tradicijų ir naujovių*. Sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, t. 1, p. 184–199; ZIELIŃSKA, Teresa. *Szlacheccy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w.* Warszawa, Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.

² BURBA, Domininkas. Valdų antpuoliai – terminologijos klausimas. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2008, t. 2, p. 135–139; BURBA, Domininkas. Valdų antpuoliai Vilniaus paviete XVIII amžiaus viduryje (statistika, dalyvių socialinė sudėtis, smurto laipsnis). *Istorija*, 2010, t. 77, Nr. 1, p. 27–41; GORODECKAS, Eduardas. Didžiojo kunigaikščio valstiečių ir šlektos ginčai dėl žemės valakų reformos metu. *Lietuvos istorijos metraštis*, 1974, p. 19–32.

³ МАЛИНОВСКИЙ, Иоанникий. *Учение о преступлении по Литовскому Статуту*. Киев: типография Императорского университета св. Владимира, В. И. Завадского, 1894.

⁴ VANSEVIČIUS, Stasys. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai–teisiniai institutai: pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus*. Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1981.

⁵ KAMLER, Marcin. *Przemoc między szlachtą sieradzką w XVII wieku: opis zjawiska*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2011; KAMLER, Marcin. *Świat przestępczy w Polsce XVI i XVII stulecia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1991; KAMLER, Marcin. *Złoczyńcy: przestępczość w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku (w świetle ksiąg sądowych miejskich)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton; Instytut Historii PAN, 2010.

⁶ KACZOR, Dariusz. *Przestępczość kryminalna i wymiar sprawiedliwości w Gdańsku w XVI–XVIII wieku*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, Oficyna Ferberiana, 2005.

⁷ SCHMIDT, Christoph. *Sozialkontrolle in Moskau. Justiz, Kriminalität und Leibeigenschaft 1649–1785*. Stuttgart: Steiner, 1996.

nusikaltimus XVII amžiuje⁸ bei Klaivo Emslėjaus (*Clive Emsley*) studijoje apie Anglijos visuomenę ir nusikaltimus 1750–1900 m.⁹, flamandų istoriko Fernando Vanhemelryko (*Fernand Vanhemelryck*) knygoje apie Briuselio apskrities nusikalstamumą nuo vėlyvųjų viduramžių¹⁰.

Vis dėlto, nagrinėjant Vilniaus pavieto bajorų nusikalstamumą, nuspręsta atskirai nuo valdų antpuolių tirti miesto erdvėje vykdavusį nusikaltimą žmogaus sveikatai, gyvybei ir turtui – namų užpuolimą. Trečiojo Lietuvos Statuto 4 skyriaus 35 straipsnyje buvo numatyta, kad už bajoro namo ar kito pastato užpuolimą, kai užpuoliko tikslas – nužudyti šeiminingą, skiriama mirties bausmė. Taip pat 11 skyriaus 1 skyriuje minėta mirties bausmė už bajoro namo, užvažiuojamųjų namų patalpos užpuolimą ir nužudymą šio nusikaltimo metu, o šio skyriaus 3 straipsnyje buvo minėtas bažnyčios, vienuolyno užpuolimas¹¹. XVIII a. pirmosios pusės Lenkijos teisės teoretikas Jokūbas Čechovičius (*Jakub Czechowicz*) miesto namo užpuolimo kaip atskiro nusikaltimo neminėjo, tiesa, užsiminė apie atvejį, jei bajorai mieste užpultų miestiečio namą¹². Bene žymiausias XVIII a. Lenkijos teisės teoretikas Teodoras Ostrovskis taip pat teigė, kad bajorų namai užpuolami ir mieste¹³.

Miesto namo užpuolimu tyrime laikomas tik toks nusikaltimas, kurio metu vyko tiesioginis organizuotas nekilnojamojo turto objekto Vilniaus erdvėje puolimas. Bylose neretai surandama atvejų, kai, įsiveržus į svetimas patalpas, būdavo smurtaujama, bet pats namas, kambarys nenukentėdavo. Visgi tokiais atvejais svarbu ne rezultatai, o proceso eiga, tokie atvejai įtraukiami į bendrą miesto namų užpuolimų statistiką. Kartais užpuolamas ne atskiras namas, bet, pvz., butas, kuriame gyventa ar apsisota (lenk. *stancja*), užvažiuojamųjų namų patalpa (lenk. *gospoda*), kur apsisotojo ieškovas; tokie užpuolimai patenka į nagrinėjamų nusikaltimų kategoriją, juolab ir Lietuvos Statuto nuostatos taip pat tą patvirtino – teigta, kad net apsisistojusio užvažiuojamuosiuose namuose asmens užpuolimas prilyginamas antpuoliui¹⁴. Jei smurtas (kartais ir su plėšimu)

⁸ SHARPE, Jim Anthony. *Crime in the seventeenth-century. A county study*. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, Paris: Cambridge University Press, 1983.

⁹ EMSLEY, Clive. *Crime and Society in England 1750–1900*. London and New York: Longman, 1996.

¹⁰ VANHEMELRYCK, Fernand. *De criminaliteit in de amanie van Brussel van de late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404–1789)*. Brussel: Pal. Der Acad., 1981.

¹¹ *Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego: Naprzod, za Naiśnieyszego Hospodora Krola Jegomosci Zygmunta III. w Krakowie w Roku 1588*. W Wilnie: w Drukarni J. K. M. Akademickiey Societatis Jesu, 1744, s. 155–156; 317–318, 320–321; *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарый*. Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя, 1989, с. 167–168, 276–277.

¹² ZDRÓJKOWSKI, Zbigniew. „Praktyka kryminalna” Jakuba Czechowicza: jej źródła i system na tle rozwoju współczesnego prawa karnego zachodniej Europy. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1949, s. 79.

¹³ OSTROWSKI, Teodor. *Prawo cywilne albo szczegulne narodu polskiego z statutow i konstytucyi koronnych i litewskich zebrane: rezolucyami Rady Nieustaiqcey obiasnione: dodatkami, z praw kanonicznego, magdeburskiego, i chełmskiego potnożone: a porządkiem praw rzymskich ułożone*. W Warszawie: w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey u X. X. Scholarum Piarum, 1787, t. 1, s. 330.

¹⁴ МАЛИНОВСКИЙ, Иоанникий. *Учение о преступлении по Литовскому Статуту*. Киев: типография Императорского университета св. Владимира, В. И. Завадзкого, 1894, с. 132.

įvykdavo tiesiog atėjus į svetimus namus – tokie nusikaltimai prie namų užpuolimų nepriskiriami. Neįtraukiami ir užpuolimai, kuriuose dalyvaudavo pavieniai asmenys. Jei bylose minima, kad atsakovai slapta įsiveržė į svetimus namus siekdami pasisavinti nuosavybę, nebuvo ginkluoti ir nesmurtavo, – tokie nusikaltimai laikomi vagystėmis ir prie namų užpuolimų nepriskiriami. Taigi, būtini elementai nusikaltimą priskirti prie miesto namų užpuolimų – organizuota tiesioginė smurtinė ataka prieš nekilnojamojo turto objektą. Aišku, tenka pripažinti, kad namo užpuolimą neretai sunku atskirti nuo kitų miesto erdvės nusikaltimų, pirmiausia nuo sumušimo ir plėšimo bei vagystės, daug kas priklauso nuo tyrinėtojo prieigos.

Darbo tikslas – remiantis XVIII a. Vilniaus pavieto teismų medžiaga, nustatyti namų užpuolimo nusikaltimo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje pagrindines tendencijas bajorų bylose. Keliami uždaviniai: tiriant šiuos nusikaltimus nagrinėti statistinius rodiklius (skaičių, dažnį, dienos / nakties santykį), nustatyti priežastis, galimo legalumo klausimą, apibūdinti ieškovų ir atsakovų socialinę sudėtį, smurto laipsnį ir ginkluotę, bausmes už miesto namų užpuolimus.

Straipsnio chronologija – 1717 m. (Šiaurės karo pabaiga) – 1795 m. (Trečiasis Abiejų Tautų Respublikos padalinimas). Geografinė erdvė – Vilniaus miestas su to meto priemiesčiais: Užupiu, Antakalniu, Šnipiškėmis, Puškarnia, Lukiškėmis ir kitais. Tokio pobūdžio nusikaltimai Vilniaus paviete itin retais atvejais vykdavo ir miestelio erdvėje, bet jie neįeina į tyrimo objektą.

Kaip jau buvo akcentuota, nusikaltimo istoriografija gana skurdi, galima paminėti kelis straipsnius, kuriuose paminėti faktai apie šio tipo nusikaltimus¹⁵. Darbo šaltiniai – Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų ir LDK generalinės konfederacijos aktų knygos, kuriose vyrauja skundai, sprendimai, teismo pareigūnų apžiūros kvitai.

Šiame straipsnyje siekta plačiau pažvelgti į XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinės istoriją per nusikalstamumo prizmę – tai aktualu ne tik teisės, bet ir biografinės, socialinės, ekonominės istorijos tyrėjams.

Statistika

Galima teigti, kad namų užpuolimai buvo gana retas nusikaltimas, kurio skaičius nuolatos svyrudavo. Įdomu, kad namų užpuolimai ne visuomet koreliavo su bendru nusikaltimų skaičiumi, pvz., palyginus gausius užfiksuotų nusikaltimų 1721, 1726, 1744, 1758 ir kitais metais duomenis, nustatyta, kad namų užpuolimų nebuvo daugiau kaip 1–2 per metus. Per visą laikotarpį Vilniaus pilies teismo aktų knygoje rasta informacijos

¹⁵ BURBA, Domininkas. Bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių teisinių ginčų ir konfliktų specifika Vilniaus mieste XVIII amžiuje. *Darbai ir dienos*, 2014, t. 61, p. 281–295; BURBA, Domininkas. Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis). *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 2, p. 77–90.

apie maždaug 84 tokio pobūdžio nusikaltimus. Tai nėra keista – vis dėlto pagrindinė Vilniaus pavieto bajorijos masė daugiausia laiko praleisdavo kaimo vietovėse, sostinėje lankydavosi ne kasdien. Palyginus su, pvz., sumušimo nusikaltimais mieste, skaičiuojant procentinę visų nusikaltimų dalį, miesto namų puolimų užfiksuojama nedaug. Tai irgi paaiškinama – siekiant užpulti priešininco namą, reikėjo organizuoti talkininkų gaują, žinoti miesto sąlygas. Muštynėms iš anksto parengto plano dažniausiai nereikėdavo.

Remiantis Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knygų informacija šių nusikaltimų skaičius per visą tiriamąjį laikotarpį buvo daugmaž stabilus, per metus pasitaikydavo dažniausiai 1–2 tokio pobūdžio nusikaltimai. Tiesa, 1786 m. buvo rekordiniai – jų metu pilies teismo aktų knygose užfiksuoti 6 miesto namų užpuolimų atvejai. 1724, 1725 ir 1741 m. aptikti 5 tokio pobūdžio nusikaltimai. Tačiau nemažai metų, pvz., 1720, 1727, 1753, 1769, 1772, 1787 m. ir kitais metais, informacijos apie tokio pobūdžio nusikaltimus nerasta.

Lyginant su kaimo erdvės valdų antpuoliais akivaizdžiai matomas skirtumas tarp dienos ir nakties metu vykusių miesto namų užpuolimų skaičiaus. Jei kaime nakčia ar vėlyvą vakarą įvykdytų užpuolimų buvo apie septintadalį, tai mieste – maždaug kas trečias. Galima pateikti kelis pavyzdžius: kaip rašoma skunde, 1725 m. nakčia užpuolė Nikodemo Kazimiero ir Liudvikos Jodzevičių (*Nikodem Kazimierz i Ludwika Jodziewiczowie*) namus Savičiaus gatvėje Vladislovo ir Mykolo Savanevskių (*Władysław i Michał Sawaniewscy*) žmonės laužė vartus, įsiveržę įžeidinėjo šeimnininką¹⁶. 1782 m. Jonas Chodosevičius (*Jan Chodosewicz*) skundėsi, esą Rusijos imperijos kariuomenės vėliavininkas bajoras Juozapas Rosinskis (*Józef Rosiński*) su pagalbininkais 23 val. užpuolė jo namus, sumušė ieškovą ir jo žmoną¹⁷. Didesnį naktinių užpuolimų nuošimtį galima paaiškinti miesto erdvės sąlygomis. Tačiau visgi didžioji dalis šių nusikaltimų vyko dienos metu.

1 lentelė. Namų užpuolimų kiekis 1717–1795 m.

Metai	Bendras namų užpuolimų skaičius	Metai	Bendras namų užpuolimų skaičius
1717	2	1725	5
1718**		1726	2
1719*		1727	
1720**		1728	
1721	1	1729*	
1722	2	1730	
1723	1	1731	3
1724	5	1732	2

¹⁶ 1725 02 09 Nikodemo Kazimiero ir Liudvikos Jodzevičių skundas prieš Vladislovą ir Mykolą Savanevskius, 1725 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga (toliau – Vpptak). *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), Senieji aktai (toliau – SA), b. 4740, l. 117–117v.

¹⁷ 1782 09 02 vazonio Adomo Petrovičiaus (*Adam Piotrowicz*) reliacinis kvitas, 1782 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4796, l. 793–793v.

Metai	Bendras namų užpuolimų skaičius
1733	2
1734	
1735*	
1736*	
1737*	1
1738	
1739**	
1740	1
1741	5
1742	2
1743	1
1744	1
1745	1
1746	1
1747	3
1748	1
1749	
1750	
1751	1
1752	
1753	
1754	2
1755	3
1756	
1757**	
1758	1
1759	1
1760	
1761	
1762**	
1763	1
1764	2

Metai	Bendras namų užpuolimų skaičius
1765	3
1766	1
1767	2
1768	
1769	
1770	
1771	1
1772	
1773	
1774	
1775	1
1776	1
1777	2
1778	2
1779	2
1780	1
1781	1
1782	1
1783	1
1784	
1785	1
1786	6
1787	
1788	1
1789	3
1790	1
1791	
1792	
1793*	
1794*	
1795*	
Iš viso	86

* Viena žvaigždute pažymėti metai, iš kurių Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knygos neišliko arba dėl prastos būklės neišduotos, o informacijos apie tais metais vykusius namų užpuolimus nerasta.

** Dviem žvaigždutėmis pažymėti metai, iš kurių Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knygos neišliko arba dėl prastos būklės neišduotos, bet informacijos apie jų metu vykusius namų užpuolimus sužinota iš vėlyvesnių bylų.

Legalumo klausimas

To meto teisė numatė, kad neteisėtai valdomą nekilnojamąjį turtą galima atsiimti jėga. Tačiau tam buvo būtina teismo sankcija. Pavyko rasti kai kurių žinių apie bandymus prievarta „atkurti teisingumą“ Vilniaus mieste. Pvz., 1754 m. skunde minėta, kad Breslaujos dekanas Inocentas Honestis (*Inocenty Honesty*) iškvietė teismo pareigūną vaznį, kadangi teigė, jog jam priklausantį dvarelį Puškarnioje siekė prievarta perimti Vyžuonų klebonas Kazimieras Ignotas Lukaševičius (*Kazimierz Ignacy Łukaszewicz*). Klebonas vadovavosi kontumaciniu asesorių teismo sprendimu, bet, matyt, dėl jo buvo kilę tam tikrų nesklaidumų, nes teismo pareigūnas buvo atvykęs ginti I. Honesčio interesų. K. I. Lukaševičiaus žmonės, kuriems vadovavo Smolensko pilies teismo raštininkas Adomas Vizgirda, liepė ginkluotiems užpuolikams išardyti tvorą, kopėčiomis lipti ant stogų, griauti vartus. Jie užpuolė, smurtavo prieš ten gyvenusį bajorą Jurgį Javorovskį (*Jerzy Jaworowski*), organizatorius liepė išmesti jo daiktus į gatvę. Teismo pareigūnas teigė, siekęs įrodyti, kad toks užpuolimas buvo neteisėtas, bet užpuolikai pareigūno neklausė¹⁸. Dėl šio dvarelį vyko teisiniai ginčai su K. I. Lukaševičiumi ir Kotryna Jazvicka (*Katarzyna Jazwicka*), kuri I. Honestį kaltino, esą jis moterį pakvietęs derėtis, bet įkalinęs privačiai, privertęs pasirašyti namelio Puškarnėje pardavimo aktą¹⁹. Pats I. Honestis teigė, kad nors buvo skolingas Vyžuonų klebonui, bet pinigų turėjo ir demonstravo juos teisme, teigė, kad gali juos iškart gražinti²⁰. Ši byla, kaip ir daugelis bylų dėl nekilnojamojo turto priklausomybės, buvo išties sudėtinga.

Dėl to, kad jų namo užpuolimas neteisėtas, 1763 m. skundėsi ir Antanas bei Kotryna Skšyński (Antoni i Katarzyna Skrzyńscy), kurie minėjo, kad Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimu buvo numatytas jų būsto klausimo teisinės padėties ištyrimas, tačiau to bajorai Ignotas Bohuševskis (*Ignacy Bohuszewski*) ir Jeronimas Vilčinskis nepaisė, nelaukė termino ir prieš vidurnaktį užpuolė jų namą²¹.

Ir kitose bylose būta užuominų apie galimą neteisėtai valdomo turto atsiėmimą jėga. Nors bylų informacija dažnai skurdi, bet, aptikus faktų, kad norima išvyti gyvenantįjį name asmenį, iškart kyla įtarimas, kad tokio tipo užpuolimas įvyko dėl ginčytinos nuosavybės teisių.

Logiška, kad tokiais atvejais kyla klausimas: ar tokioje situacijoje, kurioje minimas galimas nuosavybės priklausymas puolančiajam asmeniui, yra nusikaltimo sudėtis? Visgi, neradus dokumentų, patvirtinančių teismo sankciją, vienareikšmiškai numatančią sprendimo vykdymo jėga galimybę, tokius atvejus būtina įtraukti į nusikaltimų statistiką.

¹⁸ „<...> byłem użytym y wezwany m <...> dla bronienia ceduła urzędowey exekucyi”, 1754 04 27 vaznio Tado Klimaševskio (*Tadeusz Klimaszewski*) reliacinis kvitas, 1754 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4766, l. 306–306v.

¹⁹ 1753 05 30 Kotrynos Jazvickos skundas prieš Breslaujos dekaną Inocentą Honestį, 1753 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4765, l. 657–658v.

²⁰ 1753 07 11 vaznio Juozapo Šrodovskio (*Józef Szrodowski*) reliacinis kvitas. Ten pat, l. 828–828v.

²¹ 1763 07 21 Antano bei Kotrynos Skšyńskių skundas prieš Ignotą Bohuševskį ir Jeronimą Vilčinskį, 1763–1764 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4778, l. 222–223.

Priežastys ir užpuolikų tikslai

Kaip jau ne kartą minėta, teismo dokumentuose informacijos apie nusikaltimų detales labai trūksta. Todėl tenka tirti tik tam tikrą dalį miesto namų užpuolimų priežasčių, nes kitos teismo dokumentuose tiesiog neįvardijamos. Palyginus panašių nusikaltimų antpuolių ir namų užpuolimų priežastis, tenka konstatuoti, kad jų kompleksai skiriasi tiek savo įvairumu, tiek turiniu. Visgi miesto erdvės nusikaltimų priežastys dažniau būdavo kiek kitokio pobūdžio, jų buvo išvardijama mažiau.

Kaip ir daugumos kitų smurtinių nusikaltimų, namų užpuolimo priežastys galėjo būti finansiniai nesutarimai, pirmiausia skolos. Pvz., 1725 m. po Estkų (*Estkowie*) dvarelis, kurio kambaryje buvo apsistojęs Jonas Laskovskis (*Jan Laskowski*), užpuolimo ieškovas teigė, kad Pavinkšnių (dabartiniame Kėdainių rajone) seniūnas Kazimieras Rostovskis (*Kazimierz Rostowski*) ryžosi nusikaltimui, nes atsakovo žmona Sofija (*Zofia Rostowska*) buvo skolinga ieškovui 63 talerius²².

Pasak skundą parašiusio asmens, po konfliktų dėl Veršupio miškų medienos naudojimo du kartus – 1724 ir 1725 m. – Antakalnyje buvusį Artilerijos jurisdikos vaito ir ekonomo Simono Mościckio (*Szymon Mościcki*) dvarelį užpuolė Gardino pavieto pataurininkio Kazimiero Piontkovskio (*Kazimierz Piontkowski*) žmonės, smurtavo prieš šeimnininką, mušė lazdomis, išvijo jį į lauką²³. Remiantis skundo informacija, 1771 m. Stanislovo Matusėvičiaus namas prie Pilies kalno buvo užpultas dėl to, kad vyko ieškovų ir tuometinio Vilniaus katedros kanauninko Stanislovo Bohušo–Sestrencevičiaus (*Stanisław Bohusz-Sięstrzeńcewicz*) konfliktas dėl statybų prie Vilniaus emeritų (invalidų) kolegijos²⁴.

Remiantis nusikaltimo aprašymais, kai kurių miesto namų užpuolimų pobūdis labai primena elementarų plėšimą, jų tikslas ir priežastis greičiausiai buvo panaudojus smurtą pasipelninti kitų sąskaita. Pvz., 1747 m. Vincentas ir Marijona Izmailovičiai (*Wincenty i Mariana Izmayłowiczowie*) skundėsi, kad užpuolė dvarelį Užupyje ginkluoti „kaip į mūšį“ Petro Ignoto Peitauto (Petauto) (*Piotr Ignacy Peytowt (Petowt)*) žmonės pagrobė ten buvusią skryniją, pasiėmė arklį su vežimu²⁵. Pasak 1766 m. skundą parašiusio asmens, LDK

²² 1725 10 29 Jono Laskovskio skundas prieš Pavinkšnių seniūnus Kazimierą ir Sofiją Rostovskius, 1725 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4740, l. 1245–1246v; 1725 10 29 Jono Laskovskio skundas prieš Pavinkšnių seniūnus Kazimierą ir Sofiją Rostovskius. Ten pat, l. 1249–1250v.

²³ 1725 03 13 LDK artilerijos generolo Boguslavo Ernesto Denhofo (*Bogusław Ernest Denhoff*) ir artilerijos jurisdikos vaito ir ekonomo Simono Mościckio skundas prieš Gardino pavieto pataurininkį Kazimierą Piontkovskį. Ten pat, l. 306–307v.

²⁴ 1771 10 23 Stanislovo ir Konstancijos Matusėvičių skundas prieš Vilniaus kanauninką Stanislovą Bohušą–Sestrencevičių, 1771–1773 m. Vilniaus pavieto žemės teismo aktų knyga (toliau – Vpptak). LVIA, SA, b. 4221, l. 957–960; BURBA, Domininkas. Bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių teisinių ginčų ir konfliktų specifika Vilniaus mieste XVIII amžiuje. *Darbai ir dienos*, 2014, t. 61, p. 291; BURBA, Domininkas. Vilniaus kapitulos dvasininkai konfliktų dėl statybų ir pastatų priežiūros Vilniuje XVIII a. pabaigoje [metu]. Iš: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVIII amžiuje. Miesto erdvė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, p. 73–75.

²⁵ 1747 10 08 Polocko pavieto rotmistraičio Juozapo Korsako, Vincento ir Marijonos Izmailovičiaus skundas prieš Ignatą Peitautą, 1747 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4758, l. 539–539v.

didžiojo etmono vėliavos leitenanto Jono Cedrovskio (*Jan Cedrowski*) žmonėms užpuolus Užupyje buvusį Stanislovo Strumilos dvarelį, buvo išvyta šeimininkė, pagrobta duona (grūdai(?)) (lenk. *chleb*)²⁶. Užpuolimų, kurių metu grobta nuosavybė, aptikta ir daugiau.

Kartais tokio pobūdžio nusikaltimai vykdavo turint tikslą išvaryti priešininką. Pvz., 1755 m. Vilniaus miesto vaitas Anupras Minkevičius skundė Vilniaus karmelitus ir jiems talkinčius miestiečius bei kitų luomų atstovus dėl to, kad šie užpuolė jo namus vadinamosiose Ohurcevičių Lukiškėse (*Łukiszki ohurciewiczowskie*) ir išvijoj ieškovą iš savo namų²⁷. Greičiausiai šis teisinis konfliktas buvo susijęs su ginčais dėl nuosavybės, turėjęs „teisingumo atkūrimo“ požymių.

Tačiau namai būdavo užpuolami kerštaujant, tęsiantis įvairiems konfliktams. Pvz., 1722 m. buvo užpultas Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininko Jurgio Daukanto namas²⁸. Tačiau egzistuoja ir priešingos pusės skundas – Jurgis Daukantas buvo kaltinamas tuo, kad jis daręs finansines machinacijas dėl namų nuosavybės²⁹.

Galima rasti atvejų, kai namų užpuolimu buvo atsakoma į tokio tipo nusikaltimą praeityje. Pvz., 1765 m. Antanas Jaroševskis (*Antoni Jaroszewski*) buvo kaltinamas tuo, kad su savo žmonėmis, tarp kurių buvo ir pilies įgulos kareivių, užpuolė Mscislavo kašteliono Juozapo Tiškevičiaus dvarelį, kuriame gyveno Kazimieras Venglevskis (*Kazimierz Węglewski*). Jis teigė, kad turėjo kašteliono leidimą. Užpuolikai smurtavo ir kalino priešininką. Tačiau tame pačiame dokumente pateikta ir Kazimiero Michalovskio (*Kazimierz Michałowski*) ir A. Jaroševskio versija: jie nurodė, jog K. Venglevskis ir Pranciškus Posachovičius (*Franciszek Posachowicz*) su savo talkininkais Lukiškėse įžeidinėjo, smurtavo, trunkė antausius, sužeidė palašais (ilgais kardais) K. Michalovskį, anot ieškovų, elgėsi „haidamakiškai“ (pagal Haličo kazokų, XVIII a. organizavusių sukilimus prieš Lenkijos aristokratus ir pasižymėjusių ypatingu žiaurumu, pavadinimą)³⁰. 1766 m. pats A. Jaroševskis kaltino K. Venglevskį, esą jis su kareiviais užpuolė LDK regento Selickio (*Selicki*) dvarelį už Žaliojo tilto, išdaužė baldus, sumušė savininką, išgąsdino vaikus³¹.

Kartais skunduose būdavo minimi kai kurie pikantiški faktai. Pvz., 1722 m. Pranciškonų bažnyčios kapelmeisteris Kazimieras Gembičius (*Kazimierz Gębicz*) savo skunde namų užpuolimo ir kitų smurtinių nusikaltimų Vilniuje pagrindinę priežastį nurodė, esą atsakovai – jėzuitų bursos gyventojai, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojai, – blogai grojo Minsko pavieto stovyklininko Leono Volodkovičiaus (*Leon Wołodkowicz*) ir Konstancijos Cechnoveckos (*Konstancja Ciechanowiecka*) vestuvėse, dėl to buvo pašalinti ir vietoj jų

²⁶ 1766 06 25 vazonio Juozapo Šrodovskio reliacinis kvitas, 1765–1766 m. Vpžtak. LVIA, SA, b. 4216, l. 993–993v.

²⁷ 1755 09 06 Vilniaus vaito Anupro Minkevičiaus skundas prieš Vilniaus karmelitus, Vilniaus burmistrus Petrą Kosobuckį (*Piotr Kosobucki*), Joną Morozą (*Jan Moroz*), 1755 m. Vpžtak. LVIA, SA, b. 4767, l. 777–777v.

²⁸ 1722 04 13 Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininko Jurgio Daukanto skundas prieš Vilniaus karmelitus ir Kazimierą Bivainį (*Kazimierz Biwoyn*), 1722 m. Vpžtak. LVIA, SA, b. 4737, l. 220–220v.

²⁹ 1722 06 15 Vilniaus karmelitų skundas prieš Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininką Jurgį Daukantą. Ten pat, l. 424–425v.

³⁰ 1765 10 14 teismo sprendimas, 1765–1766 m. Vpžtak. LVIA, SA, b. 4216, l. 288–289v.

³¹ 1766 02 28 vazonio Jono Olševskio (*Jan Olszewski*) reliacinis kvitas, 1766 m. Vpžtak. LVIA, SA, b. 4781, l. 141–141v.

pakviesti Pranciškonų bažnyčios muzikantai. Praradę užmokestį giedotojai kerštavo, užpuolė namus³².

Galima reziumuoti, kad vienos dominuojančios priežasties, dėl kurios buvo organizuojami namų užpuolimai, neaptikta, daugelis atvejų yra skirtingi. Visgi aiškėja, kad dažniausiai nurodomos priežastys – nesutarimai dėl nuosavybės mieste valdymo. Tai vienas iš valdų antpuolio panašumų su miesto namų užpuolimu, tiesa, kaimo erdvėje vyravo konfliktai dėl žemės nuosavybės.

Objektai

Daugiausia buvo užpuolami civiliniai pastatai, bet kartais aptinkama ir kulto objektų užpuolimų. Pvz., 1724 m. per Dievo Kūno šventės procesiją Vilniuje, Savičiaus gatvėje, buvusią Augustinų (Augustijonų) bažnyčią užpuolė ginkluota apie 40 žmonių gauja, kuriai vadovavo broliai Florijonas ir Benediktas Grabovskiai (*Florian i Benedykt Grabowscy*). Gaują sudarė Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos kareiviai ir kiti asmenys. Iš pradžių užpuolikai mušė žmones prie bažnyčios esančiose kapinėse, vėliau įsiveržė į bažnyčios vidų, ten šaudė ir smurtavo. Buvo sumuštas ne vienas vienuolis. Atvykęs teismo pareigūnas konstatavo, kad bažnyčia pritaškyta kraujo³³. Tai buvo vienas įžūliausių ir masiškiausių pastatų užpuolimų atvejų, kuriuos pavyko aptikti. Remiantis skunde pateikta informacija, 1732 m. Ašmenos pavieto stalininko Marcijono Pozniako pasiųsti tarnai ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo kareiviai, kuriuos atsakovas kaip Tribunolo pasiuntinys turėjo teisę išsikviesti, nusiaubė vienuolyną. Užpuolikai smurtavo prieš vienuolius, tapė juos už barzdų, plokščiais kardo šonais sumušė vienuolį Farzijaną (*Farzyan(?)*), akmenimis išdaužė Šv. Dvasios cerkvės langus, sunaikino nemažai vienuolyno turto, netgi sugadino šventus paveikslus. Buvo skundžiamasi, esą atsakovas vienuolyno vyresnįjį Ambraziejų Juškevičių suėmė ir vedė per visą miestą su Tribunolo sargyba kaip kalinį, o paskui uždarė Tribunolo kordegardijoje (sargybinėje patalpoje)³⁴. 1747 m. Vilniaus reguliniai kanauninkai kaltino Igotą Petrą Peitautą (Petautą) (*Ignacy*

³² 1722 02 21 Pranciškonų bažnyčios kapelmeisterio Kazimiero Gembičiaus skundas prieš jėzuitų bursos studentus, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojus, 1722 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4737, l. 52–52v; 1722 02 21 Pranciškonų bažnyčios kapelmeisterio Kazimiero Gembičiaus skundas prieš jėzuitų bursos studentus, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojus, 1722 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4737, l. 52–52v; BURBA, Domininkas. Keli epizodai iš muzikantų gyvenimo XVIII a. Vilniaus pavieto pilies teismo bylose. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012, t. 1, p. 121–122.

³³ 1724 06 23 Vilniaus augustinų (augustijonų) skundas prieš Florijoną ir Benediktą Grabovskius ir jų pagalbininkus, 1724 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4739, l. 1041–1041v; 1724 06 23 vaznio Jurgio Nececko (*Jerzy Nieciecki*) reliacinis kvitas. Ten pat, l. 1041v–1042v; BURBA, Domininkas. Bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių teisinių ginčų ir konfliktų specifika Vilniaus mieste XVIII amžiuje. *Darbai ir dienos*, 2014, t. 61, p. 290.

³⁴ 1732 07 28 vaznių Jono Hlisovskio (*Jan Hlisowski*) ir Juozapo Kaminskio (*Józef Kamiński*) reliacinis kvitas, 1732 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4747, l. 989–990; 1732 09 15 Vilniaus ortodoksų (stačiatikių) vienuolyno skundas prieš Ašmenos pavieto stalininką Marcijoną Pozniaką. Ten pat, l. 640–643v; 1732 08 21 vaznio Juozapo Kaminskio reliacinis kvitas. Išrašas iš Vilniaus pilies teismo knygu. *LVIA*, f. 610, ap. 3, b. 49, l. 3–4v.

Piotr Peytowt (Petowt)). Atsakovas, pasak vienuolių, „surinkęs valkatų gaują“, užpuolė vienuolyno mūrinį namą, paskui ne kartą bandė pulti vienuolyną, siautė ir smurtavo šalia buvusiose kapinėse, grasino vienuoliams, kaltino juos slepiant ir neišduodant kažkokio nusikaltėlio³⁵.

Pasitaikydavo, kai būdavo užpuolami valstybės institucijų pastatai. 1731 m. užfiksuotas kiek netipinis atvejis, kai buvo atakuotas Vilniaus pilies bokšto kalėjimas, kuriame tuo metu bausmę atliko Ignotas Bykovskis (*Ignacy Bykowski*). Anot ieškovo, jo priešininkų Myslickių (*Mysliccy*), kurie pagal susitarimą irgi turėjo kalėti bokšto kalėjime, žmonės bandė iškirsti langą ir išvesti bausmę atliekantį bajorą³⁶. 1778 m. nakčia, 00.00 val., užfiksuotas Vilniaus įgulos pastato puolimas. Kazimieras Račynskis (*Kazimierz Raczyński*) su talkininkais užpuolė įgulą, sumušė ten buvusį įgulos kareivį Motiejų Belavskį (*Maciej Bielawski*)³⁷.

Dažnai pulti atskiri miesto namai, bet 1765 m. konflikto dėl gėralų mokesčio metu tarp Vilniaus druskininkų (druskių) bei LDK pažiūdininkio Antano Tyzenhauzo ir Volmerio (*Wolmer*) ginkluoti kareiviai atakavo pirklių namus ir sandėlius, esančius įvairiose LDK sostinės vietose³⁸.

Kai kada bylose trūksta informacijos apie tikslią užpultųjų miesto namų vietą, neretai sunku nustatyti, ar tai būta mūrinio ar medinio namo. Visgi daugiausia užpuolami būdavo mūriniai namai (mūrniamiai) (lenk. *kamienica*), rečiau – vadinamieji dvareliai (lenk. *dwórek*), dažniausiai – toliau nuo miesto centro buvę mediniai ar mūriniai namai su ūkiniais pastatais. Rastas ir vienas rūmų užpuolimas (lenk. *pałac*) (žr. toliau). Yra minimi ir pastatų, kurių paskirtis yra sunkiai nusakoma, puolimai, tai dokumentuose vadinamieji namai (lenk. *dom*) – galima spėti, kad tai buvo mediniai namai. Jie būdavo užpuolami rečiau nei mūriniai namai ir dvareliai.

Dalyvių sudėtis. Organizatoriai ir talkininkai

Nei tarp kaltinamųjų, nei tarp kaltintųjų miesto namų užpuolimais nenustatyta ypač aukštas valstybės pareigybes turėjusių asmenų. Tiesa, žinoma, kad dėl namo užpuolimo kreipėsi LDK vaivskis Dominykas Savanevskis (*Dominik Sawaniewski*), tačiau jis pats

³⁵ 1747 Vilniaus regulinių kanauninkų skundas prieš Ignotą Petrą Peitautą (Petautą), 1747 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4758, l. 538–538v; BURBA, Domininkas. Bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių teisinių ginčų ir konfliktų specifika Vilniaus mieste XVIII amžiuje. *Darbai ir dienos*, 2014, t. 61, p. 291.

³⁶ 1731 03 29 Ignoto Bykovskio skundas Vilniaus pavieto pilies teismui prieš Pranciškų Myslickį (*Franciszek Myslicki*) ir jo pagalbininkus, 1731 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4746, l. 364–364v; BURBA, Domininkas. Vilniaus pilies bokšto kalėjimas XVIII a. Lokalizacija, bausmių pobūdis ir atlikimo praktika. Iš: *Viešosios ir privačiosios erdvės XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: mokslinių straipsnių rinkinys*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 302.

³⁷ 1778 08 25 vaznio Jono Antano Daunoro reliacinis kvitas, 1777–1778 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4791, l. 1389–1389v.

³⁸ 1765 03 16 Vilniaus druskių (druskininkų) cecho skundas prieš LDK pažiūdininkį Antaną Tyzenhauzą ir gėralų mokesčio raštininką Volmerį, 1764–1765 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4779, l. 280–280v.

byloje fiziškai nenukentėjo, tiesiog buvo užpultas jam priklausantis namas. Kaltinimų sulaukdavo arba juos pateikdavo dažniausiai pavietų ir teismų pareigūnai, seniūnijų laikytojai ir bajorai, neturintys pareigybių. Aiškėja, kad tiek ieškovų, tiek atsakovų, turinčių pareigybes, buvo maždaug dvigubai mažiau nei pareigybių neturinčių bajorų. Kodėl susiformavo būtent tokia tendencija, atsakyti sunku. Tiriant valdų antpuolius pastebėtas dėsningumas, kad kaimo erdvėje vyravo priešinga tendencija, nors ir mažiau išreikšta. Galima spėti, kad miestuose gyvendavo visgi smulkesnė bajorija, o didesni konfliktai tarp galingesnių giminių atstovų vyko kaime, bet tai sudėtinga įrodyti. Visgi logiška, kad aristokratų rūmus užpulti buvo labiau rizikinga, todėl tokių bylų negausu. Greičiausiai spontaniškumo užpuolant miesto namus buvo daugiau nei atakuojant svetimas valdas – tokie veiksmai būdavo iš anksto planuojami.

Ne vienas vienuolių ir dvasininkų atstovas buvo kaltintas dėl namų Vilniuje puolimų. Dėl šių nusikaltimų buvo skundžiami Vilniaus bazilijonai, dominikonai, Vilniaus kanauninkas Stanislovas Bohušas-Sestrencevičius, Subatinkų (Ašmenos paviete) klebonas Juozapas Šymakas (*Józef Szymak*), Vyžuonų klebonas Kazimieras Ignotas Lukaševičius ir kiti dvasininkai.

Ir tarp tų, kurių nuosavybė buvo užpulta, neretai būdavo vienuolynų atstovų. Žinoma apie Vilniaus karmeličių, misionierių, Užupio atgailos kanauninkų, rokitų, augustinų (augustijonų), Vilniaus ortodoksų (stačiatikių) bei kitų vienuolių skundus dėl šio pobūdžio nusikaltimų.

Dėl namų užpuolimų buvo kaltinti ir totoriai. Pvz., 1733 m. totorius Stanislovas Heliaševičius (*Stanisław Heliaszewicz*) skundė totorių Samuelį Šafarovičių (*Samuel Szafarowicz*) dėl to, kad šis iš pradžių su ginkluota kompanija sumušė S. Heliaševičių gatvėje, vijosi, užpuolė jo namą Lukiškėse, sumušė žmoną Reginą, vėl smurtavo prieš ieškovą³⁹.

Kartais miestiečiai kaltindavo bajorus dėl namų užpuolimų. Rasti 8 tokie atvejai. Pvz., 1741 m. Vilniaus tarėjas Bernardas, Liudvikas, Kajetonas ir Kotryna Lorečiai (*Bernardy, Ludwik, Kajetan, Katarzyna Loretowie*) skundė brolius Martyną ir Grigalių Nonevičius (*Marcin i Hrehory Noniewiczowie*), esą jie kartu su „įvairios kondicijos žmonėmis“ dieną, apie 16.00 val., užpuolė miestiečiams priklausiusį namą už Rūdninkų vartų, smurtavo prieš ten gyvenusius bajorus [sic!]⁴⁰. 1771 m. dėl Paškevičių mūrinio namo užpuolimo skundėsi miestietis ir pirklys Konstantinas Šelepėnis (*Konstanty Szelepien*). Jis kaltino, kad jį, „ramiai gyvenusį 12 metų savo name“, užpuolė Trakų pilies teisėjas Juozapas

³⁹ 1733 11 04 totoriaus Stanislovo Heliaševičiaus skundas prieš totorių Samuelį Šafarovičių, 1733 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4748, l. 691–692v.

⁴⁰ 1741 11 15 Vilniaus tarėjų Bernardo, Liudviko, Kajetono ir Kotrynos Lorečių skundas prieš brolius Martyną ir Grigalių Nonevičius, 1741 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4753, l. 1003–1004; 1741 11 15 vaznio Antano Chodzkos (*Antoni Chodzko*) reliacinis kvitas. Ten pat, l. 1004–1004v; BURBA, Domininkas. Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis). *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 2, p. 82.

Jelenskis (*Józef Jeleński*) su pagalbininkais ir kareiviais, išvijoj, smurtavo prieš savininką ir jo šeimyną, pagrobė nemažai turto⁴¹.

Kartais, nagrinėjant namų užpuolimus, galima aptikti vidinių šeimos konfliktų, inspiravusių šio tipo nusikaltimą. Pvz., 1731 m. Vilniaus kapitulos kancleris dvasininkas Antanas Tyzenhauzas skundė savo giminaičius Inturkės seniūną Pranciškų Tyzenhauzą, Smiltėnės (šiandieninėje Latvijoje) seniūną Benediktą Tyzenhauzą, taip pat Adomą Daunoravičių ir kitus dėl Lindorfų (*Lindorfowie*) mūrinio namo Vokiečių gatvėje užpuolimo⁴².

Moterys labai retai buvo įvardijamos kaip šio tipo nusikaltimų pagrindinės organizatorės, tuo labiau tiesioginės dalyvės. Tėra žinomas tik 1725 m. skundas dėl Naugarduko kaštelionienės Elžbietos Prancevičienės organizuoto Okuškovos (*Okuszowa*) namo, kurio kambaryje gyveno Kazimieras Piontkovskis (*Kazimierz Piontkowski*), užpuolimas, tiesa, pati moteris smurto veiksmų nenaudojo⁴³. Tačiau žinoma ne viena byla, kurioje minima, kad smurtauta prieš moteris ir vaikus. Pvz., 1778 m. Kristina ir Gabrielius Jasevičiai skundė dvasininką kapelos (dokumente nepateiktas konkretus kapelos pavadinimas ir pavaldumas) senjorą Juozapą Andžejevskį (*Józef Andrzejewski*) ir jo bendrininkus. 13.00 val. buvo užpultas kapitulos namas Skapo gatvėje, kur gyveno ieškovai. Atsakovai nudaužė spynas, ištuštino 2 alaus statines, iš rūsio paėmė daržoves. Įsiveržę į rūšį užpuolikai trenkė antausį šeimininkei, ji iš rūsio pabėgo, bet ją pavijo antrajame aukšte, plakė rykštėmis⁴⁴. Kaip rašoma skunde, 1767 m. Juozapui Novickiui su pagalbininkais užpuolus dvarelį kapitulos jurisdikcijoje, buvo sumušta ir Jono Abramovičiaus dukra Marijona⁴⁵. Visgi smurtas prieš vaikus ir moteris nebuvo itin dažnas nusikaltimas. Tokių bylų buvo maždaug dešimtadalis.

Sudėtinga yra nustatyti užpuolikų kompanijos sudėtį. Miesto namų užpuolimų dalyviai dažniausiai būdavo kilę iš miesto aplinkos. Jų luominė priklausomybė buvo pati įvairiausia. Jau minėta, kad 1725 m. Naugarduko kaštelionienės Elžbietos Prancevičienės įsakymu buvo užpultas Okuškovos namas. Savivaliaujančią gaują sudarė atsakovės tarnai ir Vilniaus batsiuviai⁴⁶. Kaip rašoma skunde, 1776 m. buvo užpultas Lukiškėse, prie Neries kranto, buvęs Vilniaus karmelitėms priklausęs dvarelis, kuriame gyveno Stanislovo ir Elžbietos Eismantų šeima. Užpuolikams vadovavo Šv. Jono bažnyčios Dievo Kūno koplyčios klebonas Mykolas Aleksandravičius, o vienas iš talkininkų gaujos narių buvo

⁴¹ 1771 08 01 vaznio Motiejaus Cidziko reliacinis kvitas, 1771–1773 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4787, l. 294–294v; BURBA, Domininkas. Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis). *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 2, p. 82.

⁴² 1731 09 28 Vilniaus kapitulos kanclerio Antano Tyzenhauzo skundas prieš Inturkės seniūną Pranciškų Tyzenhauzą, Smiltėnės seniūną Benediktą Tyzenhauzą, Adomą Daunoravičių ir kitus, 1731 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4746, l. 546–546v.

⁴³ 1725 03 15 teismo sprendimas, 1725 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4740, l. 415–416v.

⁴⁴ 1778 11 30 vaznio Adomo Pulovičiaus (*Adam Pułowicz*) reliacinis kvitas, 1777–1778 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4791, l. 1513–1513v.

⁴⁵ 1767 10 21 vaznio Antano Kazimiero Makovskio (*Antoni Kazimierz Makowski*) reliacinis kvitas, 1767 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4782, l. 927–927v.

⁴⁶ 1725 03 15 teismo sprendimas, 1725 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4740, l. 415–416v.

Šv. Jono bažnyčios zakristijonas Antanas Zabiela, tarp kitų puolusiųjų buvo mūrinių, akademijos studentų ir pauperių (skurdžių žmonių)⁴⁷.

Tačiau kartais į miesto erdvės konfliktus įsitraukdavo (greičiausiai būdavo įtraukiami savininkų) ir kaimo, ir miestelio žmonės. Pvz., 1741 m. Haličo žemės medžiokliui Jonui Prušakui Benevskui (*Jan Pruszak Beniewski*) užpuolus Gembicijų dvarelį prie pilies, kuriame apsistojo Žemaitijos pataurininkis Mykolas Stanevičius, tarp užpuolikų buvo žmonių iš Verbų (šiandien – Naujosios Vilniaus dalis)⁴⁸. 1754 m. Antanas ir Ona Volanskiai (*Antoni i Anna Wolańscy*) skundė Smolensko pavieto iždininkaitį Tadą Gurskį, nes jis su savo pagalbininkais, ginkluotais kardais ir pistoletais, tarp kurių buvo ir Gelvonų valdų pavaldinių, užpuolė misionieriams priklausiusį mūrinį namą, kur gyveno ieškovai⁴⁹.

Tarp miesto namų užpuolikų talkininkų pasitaikydavo ir žydų. Pvz., 1747 m. LDK vaikis Dominykas Savanevskis skundėsi, kad jo mūrinį namą Žydų gatvėje užpuolė Subatnikų klebono Juozapo Šymako (*Józef Szymak*) organizuota gauja, kurią sudarė jo tarnai, šeimyna ir nemažas Vilniaus žydų būrys. Jie siekė išvyti ten gyvenusį Antaną Škapeckį (*Antoni Szkapecki*)⁵⁰.

Žydų būdavo ir tarp nukentėjusiųjų. Pvz., 1741 m. Eleonora Zagurska (*Eleonora Zagurska*) skundė savo svainį Antaną ir savo seserį Oną Jezerskus dėl dvarelio prie pylimo už arsenalo užpuolimo. Užpuolikai smurtavo prieš ten gyvenusį žydą Abraomą, jį išvijo, atėmė gobtuvą, pagrobė kvitus, liudijančius sumokėtus mokesčius. Anot skundo autorių, vien sumuštajam buvo padaryta 60 talerių žalos⁵¹. Matyt, šio nusikaltimo priežastis buvo giminaičių nesutarimas dėl nuosavybės.

Namus puolančiųjų kompanijoje neretai būdavo ir profesionalų kariškių. Kaip rašoma skunde, 1741 m. LDK kariuomenės petihorų vėliavos seržantas Stanislovas Pioro (*Stanisław Pioro*) su savo kareiviais nakčia užpuolė Gardino pavieto stalininko Benedikto Aleksandravičiaus dvarelį Savičiaus gatvėje, grasino dvarelio šeiminkams, tačiau pagrobė tik sieną ir nugabeno į savo namus⁵². Žinomi keli atvejai, pateikti tekste, kuomet

⁴⁷ 1776 08 03 vaznio Kasparo Dombrovskio (*Kasper Dombrowski*) reliacinis kvitas, 1775–1776 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4790, l. 743–744v; 1776 08 03 Stanislovo ir Elžbietos Eismantų skundas prieš Šv. Jono bažnyčios Dievo Kūno koplyčios kleboną Mykolą Aleksandravičių ir kitus. Ten pat, l. 745–746v.

⁴⁸ 1741 10 10 Žemaitijos pataurininkio Mykolo Stanevičiaus skundas prieš Haličo žemės medžioklį Joną Prušaką, 1741 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4753, l. 867–868v; BURBA, Domininkas. Informacija apie kunigaikščių Oginskių giminę iš XVIII a. Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų knygų (ekonominiai santykiai ir smurtiniai nusikaltimai). Iš: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais: mokslo straipsnių rinkinys*. Sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, d. 2, p. 212.

⁴⁹ 1754 11 08 Antano ir Onos Volanskių skundas prieš Smolensko pavieto iždininkaitį Tadą Gurskį, 1754 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4766, l. 903–903v.

⁵⁰ 1747 04 07 LDK vaikio Dominyko Savanevskio skundas prieš Subatnikų kleboną Juozapą Šymaką, 1747 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4758, l. 260–260v; BURBA, Domininkas. Bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių teisinių ginčų ir konfliktų specifika Vilniaus mieste XVIII amžiuje. *Darbai ir dienos*, 2014, t. 61, p. 291.

⁵¹ 1741 11 17 Eleonoros Zagurskos skundas prieš Antaną ir Oną Jezerskus, 1741 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4753, l. 985–985v.

⁵² 1741 06 07 Gardino pavieto stalininko Benedikto Aleksandravičiaus skundas prieš LDK kariuomenės petihorų vėliavos seržantą Stanislovą Pioro. Ten pat, l. 607–607v.

kareiviai mieste kartu su kitais puldavo namus. Kaimo aplinkoje tokie atvejai gerokai retesni. Matyt, kareiviai sostinėje reziduodavo dažniau.

Valstybės egzistavimo pabaigoje randama žinių ir apie svetimoms kariuomenės kareivių dalyvavimą miesto erdvės nusikaltimuose. Kaip rašoma skunde, 1792 m. Rydzevskio namą už Rūdninkų vartų, kuriame gyveno Vaitiekus ir Pranciška Senkevičiai, užpuolė Ignoto Želazovskio (*Ignacy Żelazowski*) žmonės, tarp kurių buvo ir Rusijos imperijos kareivių. Užpuolikai lazdomis ir vėzdais smurtavo prieš buvusius namuose žmones⁵³.

Apie užpuolikų skaičių irgi sunku spręsti, jis byloje retai pateikiamas tikslus, teigiama, kad užpuolikai buvo su „didele kompanija“. Pvz., 1754 m. po to, kai buvo užpulti LDK vėliavininko Jeronimo Radvilos rūmai, sužeistas Mykolas Lopnickis (*Michał Łopnicki*), liudininkai minėjo, kad žmonių buvo daugiau kaip 30⁵⁴.

Vertinant apskritai valdų antpuolių ir miesto namų užpuolimų skirtumus, galima teigti, kad kaime beveik visada nusikaltimų talkininkai buvo iš tiesiogiai priklausomų asmenų. Mieste, kurio socialinė sandara buvo kitokia, į tokio pobūdžio nusikaltimus dažniau būdavo įtraukiami žmonės „iš pašalės“.

Ginkluotė. Smurto laipsnis

Remiantis skundais šio nusikaltimo metu dalyvių ginkluotė buvo gerokai lengvesnė, palyginus su valdų antpuolių dalyvių ginkluote. Pvz., 1721 m. Jonas Kybartas skundėsi, kad Vitebsko pavieto išdininkas Vladislavas Vaina su savo bendrininkais užpuolė ieškovo mūrinių namą Vilniuje, išdaužė duris. Užpuolikai buvo ginkluoti kardais, plokščiaja šio ginklo puse mušė šeimininką⁵⁵. 1743 m. Dominyka Šydlovska (*Dominika Szydłowska*) skunde minėjo, kad Polocko pavieto rotmistras Marcelijus Baikovskis (*Marceli Baykowski*) su pagalbininkais, kurie buvo ginkluoti „kaip į mūšį“, užpuolė jos namą prie Šv. Kazimiero bažnyčios. Užpuolikai grasino D. Šydlovskos tėvui Jonui Šydlovskiui (*Jan Szydłowski*), į krūtinę buvo įrėmę pistoletą, sumušė jį⁵⁶. Kaip rašoma skunde, 1792 m. Antakalnio gubernatoriaus Adomavičiaus žmonės, ginkluoti kirviais ir ilgavamzdžiais šautuvais, užpuolė Antano Orlovskio (*Antoni Orłowski*) dvarelį Antakalnyje – LDK didžiojo kanclerio Aleksandro Mykolo Sapiegos jurisdikijoje⁵⁷.

⁵³ 1792 08 16 vaznio Teodoro Smoliuko (*Teodor Smoliuk*) reliacinis kvitas, 1792–1793 m. Vilniaus pavieto generalinės konfederacijos teismų knyga. *LVIA*, SA, b. 4214, l. 77–77v.

⁵⁴ 1755 01 08 vaznio Tado Klimaševskio reliacinis kvitas, 1755 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4767, l. 67–67v.

⁵⁵ 1721 04 26 Jono Kybarto skundas prieš Vitebsko pavieto išdininką Vladislavą Vainą, 1721 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4736, l. 253–253v.

⁵⁶ 1744 08 11 Dominykos Šydlovskos skundas prieš Polocko pavieto rotmistrą Marcelijų Baikovskį, 1744 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4756, l. 601–602v.

⁵⁷ 1792 07 31 vaznio Juozapo Vainos reliacinis kvitas, 1792–1793 m. Vilniaus pavieto generalinės konfederacijos teismų knyga. *LVIA*, SA, b. 4214, l. 53–53v.

Taigi, miesto namų užpuolikai masyvių didelių gabaritų ginklų neturėdavo, miesto sąlygos lėmė, kad patogiau buvo pulti, jei ginkluotė būdavo lengvesnė.

Kai kuriuose skunduose dėl namų užpuolimų tiesioginis fizinis skausmą sukėlęs smurtas neužfiksuotas. Pvz., 1788 m. Vilniaus rokitų dvarelių prie pilies užpuolė Jonas ir Konkordija Tarantovičiai (*Jan i Konkordia Tarantowiczowie*) su talkininkais, nors buvo sukapota tvora, išlaužyti pinučiai, kuolai, žmonėms grasinta, vis dėlto apie smurtą byloje neminėta⁵⁸.

Ypatingų smurto proveržių šio nusikaltimo metu nėra užfiksuota. Nerasta bylų, kuriose minėta, kad namai būtų visiškai sunaikinti, sudeginti, nugriauti. Visgi aukų būta ir dėl šio nusikaltimo. 1738 m. į teismą kreipėsi Adomas Dzentoletas (*Adam Dzientolet*), ieškovas teigė, kad jo namą užpuolė Ožkinių seniūnas Anupras Kulieša, smurtavo prieš jį patį ir sumušė jo žmoną (vardas dokumente nepateiktas), dėl to ji sirgo 25 dienas ir mirė⁵⁹.

Rasta atvejų, kai besilaukiančios moterys dėl smurto šių nusikaltimų metu prarasdavo kūdikius. 1733 m. Jurgis ir Agota Daukantai skundėsi, kad Livonijos kašteliono Aleksandro Pšezdzeckio (*Aleksander Przewdziecki*) suorganizuota gauja, kurioje buvo tarnų ir kareivių, užpuolė jos dvarelių Radvilų jurisdikcijoje, už Vilniaus vartų, smurtavo prieš moterį, dėl to ji prarado kūdikį⁶⁰. 1779 m. Tomo Uzaro (*Tomasz Uzar*) žmonės, ginkluoti vėzdais, užpuolė Anupro ir Teresės Daunoravičių namą, sumušė ten miegančius žmones. Po smurto T. Daunoravičienė neteko kūdikio⁶¹. Visgi tokių atvejų pasitaikė ne itin daug, ypatingu žiaurumu šis nusikaltimas neišsiskyrė.

Kartais aptinkami pasipriešinimo atvejai. Kai 1722 m. jėzuitų bursos studentų, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojų gauja užpuolė Pranciškonų bažnyčios Kazimiero Gembičiaus (*Kazimierz Gębicz*) mūrinių namą, Naugarduko kaštelionienė Elžbieta Pranckevičienė sukviėtė žmones ir išvaikė užpuolikų gaują⁶². Tais pačiais metais Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininkas Jurgis Daukantas jo namo užpuolimo metu pasipriešino ir nuginklavo (atėmė paukščių medžioklei skirtą šautuvą) užpuolikams vadovavusį Kazimierą Bivainį⁶³. Galbūt tokį veiksmą lėmė kariškio patirtis.

⁵⁸ 1788 05 20 vaznio Juozapo Vainos reliacinis kvitas, 1721, 1788 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4736, l. 702–702v.

⁵⁹ 1738 05 28 Adomo Dzentoletos skundas prieš Ožkinių seniūną Anuprą Kuliešą, 1738 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4750, l. 756–756v.

⁶⁰ 1733 02 10 vaznio Mykolo Dombrowskio (*Michał Dombrowski*) reliacinis kvitas, 1733 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4748, l. 78–78v; 1733 02 10 Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininko Jurgio Daukanto ir jo žmonos Agotos skundas prieš Livonijos kaštelioną Aleksandrą Pšezdzeckį. Ten pat, l. 83–84v.

⁶¹ 1779 03 05 vaznio Jokūbo Kolomčevskio (*Jakub Kołomczewski*) reliacinis kvitas, 1779–1780 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4794, l. 88–88v.

⁶² 1722 02 21 Pranciškonų bažnyčios kapelmeisterio Kazimiero Gembičiaus skundas prieš Jėzuitų bursos studentus, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojus, 1722 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4737, l. 53–58v; BURBA, Domininkas. Keli epizodai iš muzikantų gyvenimo XVIII a. Vilniaus pavieto pilies teismo byloje. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012, t. 1, p. 122.

⁶³ 1722 04 13 Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininko Jurgio Daukanto skundas prieš Vilniaus karmelitus ir Kazimierą Bivainį (*Kazimierz Biwoyn*), 1722 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4737, l. 220–220v.

Bausmės

Rasta keletas bylų, kuriose už namų užpuolimą buvo paskiriamos bausmės. Nors Trečiajame Lietuvos Statute teigta, kad už bajoro namo užpuolimą gresia mirties bausmė, neaptikta nei vieno tokio pobūdžio nuosprendžio. Kontumaciniu (už akių priimtu, neatvykus atsakovams) teismo sprendimu Juozapas Malinovskis (*Józef Malinowski*) ir Antanas Krukovskis (*Antoni Krukowski*), kurie 1737 m. vėlyvą vakarą, 22.00 val., užpuolė Livonijos kardininko Andriaus Lemnickio (*Andrzej Lemnicki*) dvarelį prie Vilniaus pilies, buvo nubausti infamijos (garbės atėmimo) ir banicijos (ištrėmimo) bausmėmis⁶⁴. 1741 m. miestiečiai Jonas ir Agota Šturmilovičiai (*Jan i Agata Szturmiłowiczowie*) skundė Vilniaus bazilijonų vienuolius, esą jų žmonės apsupo Balandžių (*Baładziowski*) mūrinį namą Žuvų gale (teritorijoje prie Pilies gatvės, kur vykdavo prekyba žuvimis), išvijo (matyt, gynybai pakviestą) pilies įgulos sargybą, smurtavo prieš savininkus. Už akių pilies teisme buvo priimtas infamijos ir banicijos visiems bazilijonų vienuoliams nuosprendis⁶⁵. 1791 m. už Černigovo pavieto išdininko Jono Radzevičiaus mūrinio namo Rūdninkų gatvėje užpuolimą, kurio metu buvo grasinta šeimininkams pistoletu, nuteistas Lydos pavieto išdininkas Mykolas Aleksandravičius ir jo pagalbininkai. Teismas jiems paskyrė infamijos bausmę⁶⁶. Galima konstatuoti, kad bausmės dėl šio nusikaltimo būdavo skiriamos itin retai. Galbūt tai lėmė, kad nusikaltimuose dalyvaudavo daugiau smulkesnė bajorija, neturėjusi galimybių siekti, kad teismo sprendimas būtų buvęs priimtas.

Išvados

Miesto namų užpuolimas buvo gana retas, ypatingu smurtu neišsiskyręs, tačiau visgi įžūlus bajorų nusikaltimas. Namų užpuolimų Vilniuje per tyrinėjamąjį laikotarpį rasti apie 84 atvejai, maždaug kas trečias šio pobūdžio nusikaltimas vykdavo nakčia.

Dažniausiai nurodoma namų užpuolimo priežastis – ginčai dėl nuosavybės, tačiau aptinkama pavyzdžių, kai namų užpuolimų priežastys buvo finansiniai nesutarimai, kerštas arba tiesiog siekis prievarta pasisavinti svetimą turtą. Užpuolami dažniausiai būdavo privatūs pastatai, bet pasitaikydavo ir kulto objektų – Augustinų (Augustijonų) bažnyčios Savičiaus gatvėje, Vilniaus ortodoksų (stačiatikių) vienuolyno – ir valstybinių institucijų pastatų – Vilniaus bokšto kalėjimo bei Vilniaus įgulos – užpuolimų.

Užpuolimų organizatorių ir užpultųjų socialinė sudėtis buvo įvairi, organizatorių daugumą sudarė pareigybių neturėję bajorai. Šiuos nusikaltimus vykdančių asmenų kompanijoje dalyvaudavo ne tik tiesiogiai nuo savininkų priklausomi žmonės, bet ir žmonės „iš pašalės“, dažniausiai miesto aplinkos atstovai.

⁶⁴ 1738 09 15 teismo sprendimas, 1738 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4750, l. 1463–1464v.

⁶⁵ 1741 03 11 teismo sprendimas, 1741 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4753, l. l. 219a–220v.

⁶⁶ 1791 04 22 teismo sprendimas. 1791–1792 m. Vpptak. LVIA, SA, b. 4806, l. 493–494v.

Ypatingų smurto proveržių aptikta nedaug, žinoma viena mirtis po sumušimo, sunkių traumų būdavo retai. Šio nusikaltimo pobūdį lėmė specifinės miesto sąlygos – stipresnė policinė kontrolė ir aplinkinių žmonių, kurie galėdavo tapti liudininkais, gausa.

Kaip ir už kitus nusikaltimus, už namų užpuolimus Vilniuje baudmės skirtos retai, žinomi keli banicijos ir infamijos atvejai. Tiesa, kaip šis sprendimas buvo praktiškai vykdomas, žinių nerasta.

Šaltiniai ir literatūra

1. 1721 04 26 Jono Kybarto skundas prieš Vitebsko pavieto išdininką Vladislovą Vainą, 1721 m. Vpptak. *LVIA, SA*, b. 4736, l. 253–253v.
2. 1722 02 21 Pranciškonų bažnyčios kapelmeisterio Kazimiero Gembičiaus skundas prieš jėzuitų bursos studentus, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojus, 1722 m. Vpptak. *LVIA, SA*, b. 4737, l. 52–52v.
3. 1722 02 21 Pranciškonų bažnyčios kapelmeisterio Kazimiero Gembičiaus skundas prieš jėzuitų bursos studentus, Šv. Kazimiero bažnyčios giedotojus. *LVIA, SA*, b. 4737, l. 53–58v.
4. 1722 04 13 Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininko Jurgio Daukanto skundas prieš Vilniaus karmelitus ir Kazimierą Bivainį (*Kazimierz Biwoyn*). *LVIA, SA*, b. 4737, l. 220–220v.
5. 1722 06 15 Vilniaus karmelitų skundas prieš Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininką Jurgį Daukantą. *LVIA, SA*, b. 4737, l. 424–425v.
6. 1724 06 23 Vilniaus augustinų (augustijonų) skundas prieš Florijoną ir Benediktą Grabovskius ir jų pagalbininkus, 1724 m. Vpptak. *LVIA, SA*, b. 4739, l. 1041–1041v.
7. 1724 06 23 vaznio Jurgio Nececkio reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4739, l. 1041v–1042v.
8. 1725 02 09 Nikodemo Kazimiero ir Liudvikos Jodzevičių skundas prieš Vladislovą ir Mykolą Savanevskius, 1725 m. Vpptak. *LVIA, SA*, b. 4740, l. 117–117v.
9. 1725 03 13 LDK artilerijos generolo Boguslavo Ernesto Denhofo (*Bogusław Ernest Denhoff*) ir artilerijos jurisdikos vaito ir ekonomo Simono Mosčickio skundas prieš Gardino pavieto pataurininkį Kazimierą Piontokvskį. *LVIA, SA*, b. 4740, l. 306–307v.
10. 1725 03 15 teismo sprendimas. *LVIA, SA*, b. 4740, l. 415–416v.
11. 1725 10 29 Jono Laskovskio skundas prieš Pavinkšnių seniūnus Kazimierą ir Sofiją Rostovskius. *LVIA, SA*, b. 4740, l. 1245–1246v.
12. 1725 10 29 Jono Laskovskio skundas prieš Pavinkšnių seniūnus Kazimierą ir Sofiją Rostovskius. *LVIA, SA*, b. 4740, l. 1249–1250v.
13. 1731 03 29 Ignoto Bykovskio skundas Vilniaus pavieto pilies teismui prieš Pranciškų Myslickį (*Franciszek Myslicki*) ir jo pagalbininkus, 1731 m. Vpptak. *LVIA, SA*, b. 4746, l. 364–364v.
14. 1731 09 28 Vilniaus kapitulos kanclerio Antano Tyzenhauzo skundas prieš Inturkės seniūną Pranciškų Tyzenhauzą, Smiltinės seniūną Benediktą Tyzenhauzą, Adomą Daunoravičių ir kitus. *LVIA, SA*, b. 4746, l. 546–546v.

15. 1732 07 28 vaznių Jono Hlisoivskio ir Juozapo Kaminskio reliacinis kvitas, 1732 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4747, l. 989–990.*
16. 1732 08 21 vaznio Juozapo Kaminskio reliacinis kvitas. Išrašas iš Vilniaus pilies teismo knygu. *LVIA, f. 610, ap. 3, b. 49, l. 3–4v.*
17. 1732 09 15 Vilniaus ortodoksų (stačiatikių) vienuolyno skundas prieš Ašmenos pavieto stalininką Marcijoną Pozniaką, 1732 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4747, l. 640–643v.*
18. 1733 02 10 vaznio Mykolo Dombrovskio reliacinis kvitas, 1733 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4748, l. 78–78v.*
19. 1733 02 10 Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo vėliavos vėliavininko Jurgio Daukanto ir jo žmonos Agotos skundas prieš Livonijos kaštelioną Aleksandrą Pšezdzeckį. *LVIA, SA, b. 4748, l. 83–84v.*
20. 1733 11 4 totoriaus Stanislovo Heliaševičiaus skundas prieš totorių Samuelį Šafarovičių. *LVIA, SA, b. 4748, l. 691–692v.*
21. 1738 05 28 Adomo Dzentaletto skundas prieš Ožkinių seniūną Anuprą Kuliešą, 1738 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4750, l. 756–756v.*
22. 1738 09 15 teismo sprendimas. *LVIA, SA, b. 4750, l. 1463–1464v.*
23. 1741 03 11 teismo sprendimas, 1741 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4753, l. 219a–220v.*
24. 1741 06 07 Gardino pavieto stalininko Benedikto Aleksandravičiaus skundas prieš LDK kariuomenės petihorų vėliavos seržantą Stanislovą Pioro. *LVIA, SA, b. 4753, l. 607–607v.*
25. 1741 10 10 Žemaitijos pataurininkio Mykolo Stanevičiaus skundas prieš Haličo žemės medžioklį Joną Prušaką. *LVIA, SA, b. 4753, l. 867–868v.*
26. 1741 11 15 Vilniaus tarėjų Bernardo, Liudviko, Kajetono ir Kotrynos Lorečių skundas prieš brolius Martyną ir Grigalių Nonevičius. *LVIA, SA, b. 4753, l. 1003–1004.*
27. 1741 11 15 vaznio Antano Chodzkos reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4753, l. 1004–1004v.*
28. 1741 11 17 Eleonoros Zagurskos skundas prieš Antaną ir Oną Jezerskus. *LVIA, SA, b. 4753, l. 985–985v.*
29. 1744 08 11 Dominykos Šydlovskos skundas prieš Polocko pavieto rotmistrą Marcelijų Baikovskį, 1744 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4756, l. 601–602v.*
30. 1747 Vilniaus regulinių kanaaninkų skundas prieš Ignotą Petrą Peitautą (Petautą), 1747 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4758, l. 538–538v.*
31. 1747 10 08 Polocko pavieto rotmistraičio Juozapo Korsako, Vincento ir Marijonos Izmailovičiaus skundas prieš Ignotą Peitautą. *LVIA, SA, b. 4758, l. 539–539v.*
32. 1747 04 07 LDK vaiskio Dominyko Savanevskio skundas prieš Subatnikų kleboną Juozapą Šymaką. *LVIA, SA, b. 4758, l. 260–260v.*
33. 1753 05 30 Kotrynos Jazvickos skundas prieš Breslaujos dekaną Inocentą Honestį, 1753 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4765, l. 657–658v.*
34. 1753 07 11 vaznio Juozapo Šrodovskio reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4765, l. 828–828v.*
35. 1754 04 27 vaznio Tado Klimaševskio reliacinis kvitas, 1754 m. Vpptak. *LVIA, SA, b. 4766, l. 306–306v.*

36. 1754 11 08 Antano ir Onos Volanskių skundas prieš Smolensko pavieto išdininkaitį Tada Gurskį. *LVIA*, SA, b. 4766, l. 903–903v.
37. 1755 01 08 vaznio Tado Klimaševskio reliacinis kvitas, 1755 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4767, l. 67–67v.
38. 1755 09 06 Vilniaus vaito Anupro Minkevičiaus skundas prieš Vilniaus karmelitus, Vilniaus burmistrus Petrą Kosobuckį (*Piotr Kosobucki*), Joną Morozą (*Jan Moroz*). *LVIA*, SA, b. 4767, l. 777–777v.
39. 1763 07 21 Antano bei Kotrynos Skšyńskių skundas prieš Ignotą Bohuševskį ir Jeronimą Vilčinskį, 1763–1764 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4778, l. 222–223.
40. 1765 03 16 Vilniaus druskių (druskininkų) cecho skundas prieš LDK paiždininkį Antaną Tyzenhauzą ir gėralų mokesčio raštininką Volmerį, 1764–1765 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4779, l. 280–280v.
41. 1765 10 14 teismo sprendimas, 1765–1766 m. Vpžtak. *LVIA*, SA, b. 4216, l. 288–289v.
42. 1766 02 28 vaznio Jono Olševskio reliacinis kvitas, 1766 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4781, l. 141–141v.
43. 1766 06 25 vaznio Juozapo Šrodovskio reliacinis kvitas, 1765–1766 m. Vpžtak. *LVIA*, SA, b. 4216, l. 993–993v.
44. 1767 10 21 vaznio Antano Kazimiero Makovskio reliacinis kvitas, 1767 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4782, l. 927–927v.
45. 1771 08 01 vaznio Motiejaus Cidziko reliacinis kvitas, 1771–1773 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4787, l. 294–294v.
46. 1771 10 23 Stanislovo ir Konstancijos Matusevičių skundas prieš Vilniaus kanauninką Stanislovą Bohušą-Sestrencevičių, 1771–1773 m. Vpžtak. *LVIA*, SA, b. 4221, l. 957–960.
47. 1776 08 03 vaznio Kasparo Dombrovskio reliacinis kvitas, 1775–1776 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4790, l. 743–744v.
48. 1776 08 03 Stanislovo ir Elžbietos Eismantų skundas prieš Šv. Jono bažnyčios Dievo Kūno koplyčios kleboną Mykolą Aleksandravičių ir kitus. *LVIA*, SA, b. 4790, l. 745–746v.
49. 1778 08 25 vaznio Jono Antano Daunoro reliacinis kvitas, 1777–1778 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4791, l. 1389–1389v.
50. 1778 11 30 vaznio Adomo Pulovičiaus reliacinis kvitas. *LVIA*, SA, b. 4791, l. 1513–1513v.
51. 1779 03 05 vaznio Jokūbo Kolomčevskio reliacinis kvitas, 1779–1780 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4794, l. 88–88v.
52. 1782 09 02 vaznio Adomo Petrovičiaus reliacinis kvitas, 1782 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4796, l. 793–793v.
53. 1788 05 20 vaznio Juozapo Vainos reliacinis kvitas, 1721, 1788 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4736, l. 702–702v.
54. 1791 04 22 teismo sprendimas. 1791–1792 m. Vpptak. *LVIA*, SA, b. 4806, l. 493–494v.
55. 1792 07 31 vaznio Juozapo Vainos reliacinis kvitas, 1792–1793 m. Vilniaus pavieto generalinės konfederacijos teismų knyga. *LVIA*, SA, b. 4214, l. 53–53v.
56. 1792 08 16 vaznio Teodoro Smoliuko reliacinis kvitas. *LVIA*, SA, b. 4214, l. 77–77v.

57. OSTROWSKI, Teodor. *Prawo cywilne albo szczegulne narodu polskiego z statutow i konstytucyi koronnych i litewskich zebrane: rezolucyami Rady Nieustaiqcey obiasnione: dodatkami, z praw kanonicznego, magdeburskiego, i chełmńskiego pomnożone: a porządkiem praw rzymskich ułożone*. W Warszawie: w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey u X. X. Scholarum Piarum, 1787, t. 1. 364 s.
58. *Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego: Naprzod, za Naiasnieyszego Hospodora Krola Jegomosci Zygmunta III. w Krakowie w Roku 1588*. W Wilnie: w Drukarni J. K. M. Akademickiey Societatis Jesu, 1744. 390 s.
59. *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі*. Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя, 1989. 570 с.
60. BURBA, Domininkas. Bajorų gyvenimo peripetijos XVIII amžiaus vidurio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje pagal Vilniaus kanauninko Jono Domyko Lopacinskio asmeninę korespondenciją. *Istorija*, 2015, t. 97, Nr. 1, p. 26–46.
61. BURBA, Domininkas. Bajorų interesai XVIII amžiaus Vilniuje, privačios korespondencijos duomenimis. Iš: *XVIII amžiaus studijos. LDK: tarp tradicijų ir naujovių*. Sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, t. 1, p. 184–199.
62. BURBA, Domininkas. Bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių teisiųjų ginčų ir konfliktų specifika Vilniaus mieste XVIII amžiuje. *Darbai ir dienos*, 2014, t. 61, p. 281–295.
63. BURBA, Domininkas. Informacija apie kunigaikščių Oginskių giminę iš XVIII a. Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų knygų (ekonominiai santykiai ir smurtiniai nusikaltimai). Iš: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais: mokslo straipsnių rinkinys*. Sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, d. 2, p. 208–227.
64. BURBA, Domininkas. Keli epizodai iš muzikantų gyvenimo XVIII a. Vilniaus pavieto pilies teismo bylose. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012, t. 1, p. 119–126.
65. BURBA, Domininkas. Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis). *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 2, p. 77–90.
66. BURBA, Domininkas. Valdų antpuoliai – terminologijos klausimas. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2008, t. 2, p. 135–139.
67. BURBA, Domininkas. Valdų antpuoliai Vilniaus paviete XVIII amžiaus viduryje (statistika, dalyvių socialinė sudėtis, smurto laipsnis). *Istorija*, 2010, t. 77, Nr. 1, p. 27–41.
68. BURBA, Domininkas. Vilniaus kapitulos dvasininkai konfliktų dėl statybų ir pastatų priežiūros Vilniuje XVIII a. pabaigoje [metu]. Iš: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVIII amžiuje. Miesto erdvė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, p. 72–83.
69. BURBA, Domininkas. Vilniaus pilies bokšto kalėjimas XVIII a. Lokalizacija, bausmių pobūdis ir atlikimo praktika. Iš: *Viešosios ir privačiosios erdvės XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: mokslinių straipsnių rinkinys*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 297–316.
70. EMSLEY, Clive. *Crime and Society in England 1750–1900*. London and New York: Longman, 1996. 312 p.

71. GORODECKAS, Eduardas. Didžiojo kunigaikščio valstiečių ir šlėktos ginčai dėl žemės valakų reformos metu. *Lietuvos istorijos metraštis*, 1974, p. 19–32.
72. KACZOR, Dariusz. *Przestępczość kryminalna i wymiar sprawiedliwosci w Gdańsku w XVI–XVIII wieku*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, Officina Ferberiana, 2005. 448 s.
73. KAMLER, Marcin. *Przemoc między szlachtą sieradzka w XVII wieku: opis zjawiska*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2011. 204 s.
74. KAMLER, Marcin. *Świat przestępczy w Polsce XVI i XVII stulecia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1991. 196 s.
75. KAMLER, Marcin. *Złoczyńcy: przestępczość w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku (w świetle ksiąg sądowych miejskich)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton; Instytut Historii PAN, 2010. 465 s.
76. SCHMIDT, Christ oph. *Sozialkontrolle in Moskau. Justiz, Kriminalität und Leibeigenschaft 1649–1785*. Stuttgart: Steiner, 1996. 500 s.
77. SHARPE, Jim Anthony. *Crime in the seventeenth-century. A county study*. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, Paris: Cambridge University Press, 1983. 289 p.
78. VANHEMELRYCK, Fernand. *De criminaliteit in de amanie van Brussel van de late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404–1789)*. Brussel: Pal. Der Acad., 1981. 445 p.
79. VANSEVIČIUS, Stasys. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai–teisiniai institutai: pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus*. Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1981. 134 p.
80. ZDRÓJKOWSKI, Zbigniew. „Praktyka kryminalna” Jakuba Czechowicza: jej źródła i system na tle rozwoju współczesnego prawa karnego zachodniej Europy. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1949. 182 s.
81. ZIELIŃSKA, Teresa. *Szlacheccy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w.* Warszawa, Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987. 213 s.
82. МАЛИНОВСКИЙ, Иоанникий. *Учение о преступлении по Литовскому Статуту*. Киев: типография Императорского университета св. Владимира, В. И. Завадзкого, 1894, с. 171.

Home Invasions in 18th Century Vilnius: Nobility Crime in Urban Environment

Domininkas Burba

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of education in humanities, Department of Lithuanian History, T. Ševčenkos St. 31, Vilnius, Lithuania,
e-mail: domininkasb@gmail.com

Summary

Home invasions in a city was a rather rare crime committed by the nobility, which did inflict excessive violence but it was nevertheless an audacious offence. Legal historians did not categorize it as a separate criminal offence, but the context of the research dealing with the crimes committed by the nobility in Vilnius district enables us to investigate this crime in isolation from the raids on estates carried out in the rural environment. Home invasion is close to other crimes committed in the urban environment – contusions, robbery, theft. During the period in question around 84 cases of home invasions in Vilnius were identified; roughly one in three crimes of this type took place at night. The most common motive for home invasions was disputes over ownership; however, there are also cases when home invasions were driven by financial disagreements, revenge or simply an attempt to embezzle other's property by force. As a rule, home invasions were targeted at private buildings, but there were also cult objects, such as the invasion into the Augustinian Church in Savičiaus street, Vilnius Orthodox Monastery, as well as the buildings of public authorities – Vilnius Tower Prison and Vilnius Garrison. The social composition of invaders and their victims was varied; invaders were predominantly the nobles who did not hold any posts in the public service. Both direct subordinates of landlords as well as people “from the outside”, mostly representatives of the urban environment, were in the company of invaders. Outbursts of harsh violence were rather rare; there is information on a single death followed by contusion; severe traumas were rare. The nature of this crime was determined by specific city conditions – a stronger police control and a high number of the people who could become witnesses to the crime. Similarly to other crimes, sentences were rarely imposed for home invasions in Vilnius; there are several instances of banishment (exile) and infamy (deprivation of honour). However, there is no information on their practical enforcement.

Įteikta / Received 2016 10 31
Priimta / Accepted 2017 04 18